

Psikiyatride Sanatla Tedavinin Gelişimi

Dr. Nurhan Eren

Psikiyatride, hastaların yaptıkları sanat ürünleri üstüne ilk klinik/deskriptif incelemeler, 19. yüzyılın son çeyreğinde (1876-1888) Fransız psikiyatr **Max Simon** ve İtalyan psikiyatr ve suç hukuku uzmanı **Cesare Lombroso** tarafından yapılmıştır. Onlar bu ürünlere deliliğin belirtilerini aramak için bakmışlar ve çalışmaları psikotik hastaların sanat ürünlerindeki stilizasyon ve sembolizasyon üzerinde değerli katkılar sağlamıştır. Simon ve Lombroso, bu hastaların sanat ürünlerini inceleyerek, psikozorların deskriptif sınıflamasına katkı sağlamıştır. Bugün paranoid şizofreni olarak tanımladığımız durumlar için ilk kez “monomania” terimini kullanmış ve bu hastaların resimlerine yansıyan özellikleri tanımlamışlardır.

O dönemde **Paul Meunier** gibi başka bir grup ise bu ürünlere “iç dünyanın dışa vurumu ve yaratıcılık” açısından bakmışlardır. Resmi sanat söylemi ise bu yapıtları “ifadenin ilkel biçimi” şeklinde niteleyerek ilgi alanından dışlamıştır.

Daha sonra 20. yüzyılın başlarında bu yapıtlar herkesi derinden etkilemeye başlamıştır.

Daha sonra **Mohr (1906-7)**, psikotik hastaların teşhisine dönük çalışmalara katkı sağlayıcı denemelerde bulunmuştur. Mohr, çok iyi planlanmış, teşhis amaçlı deneyimsel çizimler üzerine incelemeler yaparak katatonik ve manik-depresif hastaların sanat ürünlerinde görülen ortak özellikleri incelemiştir. Bu erken deneyimsel çizim testleri, bugün psikotik ve nörotik hastaların teşhisinde yaygın olarak kullanılan, Rorschach, Goodenough, Thematic Apperception ve Szondi gibi projektif testlerin gelişimini hazırlamıştır.

Hans Prinzhorn (1916-1926), “Heidelberg Collection” olarak bilinen, Avrupa’daki birçok akıl hastanesindeki hastaların yaptığı sanat çalışmalarından çok geniş bir koleksiyon oluşturarak, bu yolla onların içsel psikolojik süreçlerini incelemiştir. Prinzhorn, psikotik sanata estetik açıdan yaklaşmış ve psikotiklerin, çocukların ve ilkel insanların sanat ürünlerindeki benzerlikleri incelemiştir.

1920’lerde, kübist ve ekspresyonist sanatın etkisiyle psikiyatristler kadar sanatçılar da, psikotik hastaların sanat ürünleriyle ilgilenmeye başlamışlardır. Sanatçının, sanat ürünleri aracılığıyla içsel dünyasını ifade etmesi, **Schilder, Pfister ve Pfeifer’in** dikkatini nörotik ve psikotik sanat üzerine çekmiştir. Onların yayınları, yaratıcı sanatın bilinçdışı mekanizmasını vurgulamıştır.

Sanatın psikoterapide kullanımı 1930 larda ve özellikle de 2. dünya savaşı sonrasında başlamıştır. Bu dönemde sarsılmış ve bütün değerleri altüst olmuş toplum, onarılmaya ve rehabilite edilmeye gereksinim duymaktaydı ve sanat bunun için uygun bir yöntemdi. Sanat bu dönemde, içerideki acıya, insancılık, saygı ve şevkatle bakmayı sağlayan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktaydı.

1960-80 arası bu devrede antipsikiyatrik bakışın sanat tedavisine de etkileri olmuştur. Bu kültür, devlete, Ortodoks meslek uygulamalarına, kurumlara ve genelde bunların altında yatan dar görüşlü tutucu zihniyetlere karşı gelişen kültürel tepkinin bir parçası olarak geliştiği için sol görüşlerle paralellikler taşısa da bir kurum gibi gördüğü politikaya da karşıydı. Tüm bu mirası reddeden bir tutum geliştirirken kendi içine dönüp bilincin değiştirilmesine de yöneldi. Bu içe dönüş, boşluğu doldurmak için birçok şeyi seçti, müzik, doğu felsefeleri, LSD ve diğer maddeler vb.. Bu dönemde adete alternatif bilincin spontan ortaya çıkması gibi görünen şizofreni yüceltildi ve onu kurban eden kurumsal psikiyatri suçlandı.

Bu dönemde sanat daha çok psikanalitik görüşlerin etkisinde gelişmişti.

Freud'un, topografik kuramında bilinçdışını açıklayarak bastırma (represyon), gerileme (regresyon), yoğunlaştırma (kondansasyon), çözülme (disosiasyon) ve sembolizasyonu tanımlamasıyla beraber, psikoanalistler için psikotik ve nörotik hastaların içsel dünyasını anlamak daha olası olmuştur. Psikoanalitik görüşün gelişimiyle beraber yaratma ve sanat ürünleri üzerine bilinçdışının etkileri önem kazanmıştır. Freud, bilinçdışının ve rüyaların oluşumu ile ilgili incelemelerinde, hastalarından, özellikle dağınık veya biçimsiz rüyalarını resmetmelerini istemiştir. Freud'un kendisi sanatı psikoterapide kullanmamış, onun incelemeleri teşhise dönük olmuştur. Sözlü sembolizmi tercih ettiğini söylemiş ve göstermiş olan Freud, konuşma sembolizminin evrenselliği üstünde durmuş ve sözlü sembolden önce oluşan görsel sembollerini küçümsemeye eğilim göstermiştir.

Jung ise Freud'dan ayrılarak semboller üzerine farklı yorumlar getirmiştir. Ona göre sembolün önemi ve anlamı, bilinen bir şeyin işareti olması değil fakat henüz bilinmeyen ve yalnız biçimlenme halinde olanı benzerlik yoluyla anlatmasıdır. Jung'un psikotik ve nörotik sanat ürünlerindeki semboller üzerine yorumları farklılıklar içermektedir. Freud, bu gibi materyalleri "arkaik miras" olarak yorumlarken, Jung "kollektif bilinçdışı"nın işaretleri olarak yorumlamıştır. Hastaların serbest çizimleri yoluyla ortaya çıkan bu sembolik materyalin "The Mythology of the Soul"da H.G.Baynes tarafından Jungian ve "The Rebirth of a Woman" da Gustav Bychowski tarafından Freudian analizleri yapılmıştır.

Sullivan, Horney ve Fromm gibi neo-Freudiyenler sanat terapistini, kişiler arası ilişkilerdeki özellikleri daha sofistike biçimde anlamayı sağlamada yardımcı olarak görmüşlerdir. Obje ilişkileri teorisi, bu yaklaşımı daha da geliştirmiştir. Sanat çalışması çarpıtılmış şekilde içe alınan nesnelere dışsallaştırılmasında bir geçiş nesnesi olarak görülmüştür.

Anna Freud da, serbest çağrışım yapabilmeye çocuğun yorumunun yetersizliğinden söz ederek, çocuk analizi yaklaşımında rüya ve gündüz rüyalarının yanı sıra çocukların çizimlerini de kullanmıştır.

Baynes (1940) ve Champernowne (1969-71), sanat terapistini bir tür "ebe" olarak görüyorlardı. O sanat eserini ortaya çıkartıyor ve psikoterapide terapist bunu yorumluyordu.

Sanatın, bir psikoterapi yöntemi olarak gelişiminin öncülerinden olan **Margaret Naumburg**, 1940'larda Freud'un bakış açısından, dinamik sanat terapi yaklaşımının gelişiminde yararlanmış ve sanatı terapötik iletişimde bir araç olarak kullanmıştır. Jung ve Sullivan'dan da etkilenen Naumburg (1950), "Schizophrenic Art: Its Meaning in Psychotherapy" kitabında psikotik ve nörotik sanatın özelliklerini incelemiş ve vaka örnekleri sunmuştur. Naumburg, "dinamik oryantasyonlu sanat terapi" olarak tanımladığı yaklaşımında, sanatın, hastaların yaptıkları serbest çizimler ve serbest çağrışım aracılığıyla bilinçdışı çatışmaları bilinçli hale getirmeye dönük, iyileştirici, katartik ve iletişimi sağlayan özelliklerini vurgulamıştır.

1950'erde onu, **Edith Kramer** izlemiştir. Kramer, özellikle çocuklarla ilgili çalışmalar yapmıştır. Onun yaklaşımı, Naumburg'dan farklıydı. Kramer'e göre yaratıcı sürecin kendisi iyileştirici ve bütünleştirici güce sahipti.

Hümanistik, davranışçı ve bilişsel yaklaşımlar çerçevesinde de sanat psikoterapi uygulamaları mevcuttur. Bu yaklaşımların kendi kuramsal önermeleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde sanat terapide kullanılmaya başlamıştır.

Ülkemizde de ilk olarak sanatın psikiyatride kullanımı 1950'li yıllarda İÜ İTF Psikiyatri Anabilim Dalı Psikopatolojik Sanat Laboratuvarı'nda Dr. Kazım Dağyolu ve Dr. Süleyman Velioğlu öncülüğünde başlamıştır.